

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

Yayın No: 002

IV. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

“XIII-XVI. Yüzyıllarda Ahilik”

THE IV. INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF AKHISM

27-29 Eylül / September 2018

KIRŞEHİR

BİLDİRİLER
I. CİLT

Kırşehir, 2019

IV. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

XIII-XVI. Yüzyıllarda Ahilik
27-29 Eylül 2018, KIRŞEHİR
-BİLDİRİLER-

Editörler:

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL
Doç. Dr. Ahmet DOĞAN - Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
Öğr. Gör. Fatih ÇİL

Haberleşme Adresi:

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü
Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği
web: <https://basin.ahievran.edu.tr>
e-mail: basin@ahievran.edu.tr

Kapak Tasarım:

Emine ÇAKIR

Baskı:

NEYİR MATBAACILIK
Matbaacılar Sitesi 1341. cd. No: 62 İvedik - Ankara
Tel: 0312 395 53 00

© Bu kitabın bütün hakları Kırşehir Ahi Evran Üniversitesine ait olup elektronik/dijital ortam dâhil, herhangi bir şekilde çoğaltılması, yayımlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

**BİZANS LONCA TEŞKİLATININ
AHI TEŞKİLATI ÜZERİNDEKİ
YANSIMALARI**

REFLECTIONS OF BYZANTINE GUILD
ORGANIZATION ON AHI COMMUNITIES

Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN
Erzincan Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi, Temel
İslam Bilimleri Bölümü
kpolat@erzincan.edu.tr

Elif KÖMÜRCÜ
Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Özet

Ortaçağ'a özgü bir kurum olan Loncalar, daha çok aynı meslekte çalışan tüccar, esnaf ve zanaatkarların kendi çıkarlarını korumaya yönelik olarak kurdukları birliklerdir. Savaşlar bitince doğu ile batı arasında ticaret başlamış ve gelişmiştir. Sanayi hemen hemen bütün Ortaçağ'da zanaata dayanmıştır. Zanaat ise lonca denilen örgütler tarafından düzenlenmiştir (Heaton, 1985:51-79).

Ahi teşkilatı ise konar-göçer Türkmenleri iş ve meslek sahibi yaparak, onların şehir hayatına geçmelerini ve çevreye uyumlarını kolaylaştırmıştır. Anadolu'daki yerli Bizans esnafına karşı rekabet edebilmesini sağlamıştır (Çağatay, 1989:85).

Bu bildiri kapsamında Bizans Lonca teşkilatının Anadolu da kurulan Ahi Birlikleri üzerindeki tesirleri anlatılarak; göçebe ve yerli kültürdeki ticaret anlayışı, ahlaki ve dini öğretilerin kurumlara yansımaları, mesleki birliklerdeki benzerlikler ve kurumların bölgelerdeki siyasi ve sosyal yaşam üzerindeki tesirleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Bizans, Ahi, Lonca

Abstract

Guilds, which were organizations that were specific to medieval ages, were unions that were established mostly by tradesmen, artisans and craftsmen who worked in the same business to protect their interests. When the wars ended, trade started and developed between the East and the West. Industry was based on craftsmanship in nearly all of the Medieval Age. Craft, on the other hand, was organized by organizations that were called as Guild (Heaton, 1985: p. 51-79). The Ahi Organization ensured that the nomadic Turkic people became job and profession holders and enabled them to start urban life and adopt to the environment. They also enabled the Turkish tradesmen compete with their Byzantine counterparts who were the locals in Anatolia (Çağatay, 1989: p.85). In the context of this manuscript, the effects of the Byzantine Guild Organization on the Ahi Organizations that were established in Anatolia will be dealt with; and the reflections of these effects on the trade in nomadic and settled culture, the reflections of the moral and religious pillars in institutions, the similarities and differences in professional organizations, the variety in the products, the effects of the institutions on the political and social life in the area will be revealed.

Keywords: Byzantine, Ahi, Guild.

GİRİŞ

Kentlerdeki kısıtlayıcı feodal uygulamalardan ve alınan vergilerden hoşnut olmayan tüccarlar daha özgür davranabilecekleri, farklı kurullarla yönetilen kentler için birlikte mücadele etmeye başladılar. Böylece ilk tüccar loncaları doğdu. Bu loncalar zamanla, dönemin yöneticilerinden bazı ayrıcalık elde etti ve kentlerin ticareti üzerinde tekel kurdu. XI. yüzyıldan başlayarak kentlerde alınan ve satılan mallar üzerinde söz sahibi olan tüccar loncaları, lonca üyesi olmayanların ticaret yapmasını engelledi (Runcıman, 1987:159).

Türkler Anadolu'daki şehirlere yerleşirken bu bölgede el sanatları ve ticaret özellikle Bizans'ın geliştirdiği Rum ve Ermenilerin tekelindeydi. Asya'dan gelme zanaatkâr ve tüccarlar Türklerin yerli tüccar ve zanaatkârlar karşısında tutunabilmeleri ve onlarla yarışabilmeleri ancak aralarında bir teşkilat kurarak dayanışma sağlamaları bu yolla iyi, sağlam ve standart mal yapıp satmaları ile mümkün olabilirdi. Ahiler bu şartların tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türklerin kitleler halinde yerleşik hayata geçmeleri tarımın yanı sıra esnaf ve zanaatkârların önemini ön plana çıkarmıştır (Güllü:120; Çelik, 2017:773; Poyraz, 1999. :140).

Lonca teşkilâtının ortaya çıkışı Roma İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarına kadar uzanır. Bizans dönemindeki loncaların Büyük Roma dönemindeki *collegia* denilen loncalara benzerlik göstermekle beraber zaman içinde farklı bir hüviyete girerek ekonomik ve ticari hayatın temelini teşkil ettiklerini kabul etmek gerekir (Demirkent, 2002: 61).

Ahi teşkilatı Konargöçer Türkmenleri iş ve meslek sahibi yaparak onların şehir hayatına geçmelerini ve çevreye uyumlarını sağlamıştır. Orta Asya'dan göçlerle gelen sanat erbabını himaye ederek sanatlarını icra etmelerine imkân vermiş, aralarındaki ilişkileri düzene sokmuş ve Anadolu da yerli Bizans esnafına karşı Türk esnafının rekabet edebilmesini sağlamıştır. Teşkilata giren esnaf ve sanatkârlar mesleki, dini ve ahlaki eğitimden geçirilmişler hatta askeri talim ve terbiye görüp orduda savaşmışlardır. Başlangıçta ahlaki ve dini özellikleri ağır basan Ahi Teşkilatı zaman içinde sosyo-ekonomik bir nitelik kazanmıştır (Çağatay, 1989: 85; Çelik, 2018: 10; Gülerman-Taştekil, 1993: 3).

Ahiler, orta sınıf dediğimiz, toplumun serbest meslek sahipleri ile kalabalık esnaf zümresini bünyesinde toplayan bir sosyal dilimdir. Esnaf zümresinin başta gelen mesleği, “debbağlık”, “dokumacılık” ve “kirişçilik” idi. Ahilik, niteliği itibariyle ortaya çıkışı, tarihsel- toplumsal fonksiyonları dikkate alınmadan, sadece bir esnaf kuruluşu olarak kabul etmek, bu kuruluşu basitleştirmek, sadeleştirmek olur. Ahilik, başlangıç itibariyle yardımlaşma- dayanışma ruhunu taşıyan, bozulmuş olan Anadolu birliğini ve toplumsal yapıyı yeniden kuran, bu kurum ile ilişkili sufiliği (Tasavvuf ehli) de içine alan çok fonksiyonlu bir kurumdu (Lafı, 2017: 199)

Bizans Lonca teşkilatı, imalatçı ve tüccarın çıkarından ziyade, devlet yararına hükümetin iktisadi hayatını daha kolay kontrol etmesine hizmet etmektedir. Devlet başkanının görevlendirdiği özel memurlar loncalar vasıtasıyla bütün şehir ekonomisini kontrol ederlerdi (Ostrogorsky, 1970: 236-237).

Kaynaklarda ve dönemde çeşitli adlandırmaları olan Bizans esnaf teşkilatının “dernek” olarak adlandırıldığını görüyoruz. **Collegium, Korparasyon, Lonca veya Dernek**

olarak adlandırılan esnaf gurubunda bulunan kişilere “Sodales” (Dernek Üyesi) denir. Bunlara Yunanca “**Taire..on**” (yoldaş-kardeş, arkadaş) denmektedir (Küçük, 2005: 68)

“Ahi” kelimesi köken itibarıyla Arapça bir sözcüktür ve anlamı da “**erkek kardeşim**” demektir. Diğer taraftan, bu sözcük “Divan – ı Lügat’it Türk” ve “Kutadgu Bilig” gibi eski Türkçe eserlerde yer alan “**cömert, eli açık, ali cenap**” gibi anlamlara gelen “Akı” sözcüğündeki “k” harfinin yumuşayarak “h” biçimine değişmesi sonucu ortaya çıktığını iddia eden görüş de vardır (Cahen, 1994: 198).

Bizans ekonomisinin tarım dışı sektörlerine baktığımız zaman öncelikle lonca teşkilatlanmasını görmekteyiz. Loncalar esnaf ve zanaatkarları merkezin siyasal, toplumsal ve ekonomik denetimi altında tutmayı sağlamıştır. Özellikle İstanbul iâşesini ucuz tutma politikası yerli tüccarları devlete bağlayan memurlaştıran bir uygulama ile sürdürülmüştür (Kızılkaya, 1985: 33-47).

Sarayın, ordunun, halkın ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kurulmuş bulunan bu organizasyon, diğer taraftan zanaatkâr ve tacirlerin menfaatlerini korumak amacını da taşımaktaydı. Lonca teşkilatının ortaya çıkışı Roma İmparatorluğu’nun kuruluş yıllarına kadar geri gider. İlk zamanlarda kapalı ekonomi içinde gelişme gösteren ve içinde sadece toprağa bağlı üretimle başlayan, fakat zaman içinde gelişme gösteren ve özellikle toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere dülgerler, kunduracılar, bakırcılar, çömlekçiler, kuyumcular gibi el sanatlarına öncelik tanıyan meslek gruplarının kurulduğu görülür. Daha sonraları ise kültür ve medeniyetin ilerlemesine uygun olarak yeni iş grupları ortaya çıkmış ve kasaplar, balıkçılar ile maden işçileri loncalar kurulmuştur (Lafı, 2017: 190).

Ortaçağa özgü bir kurum olan loncalar, daha çok aynı meslekte çalışan tüccar, esnaf ve zanaatkarların kendi çıkarlarını korumaya yönelik olarak kurdukları birliklerdir. İlk Loncalar genellikle dinsel amaçlarla kuruldu. Bunlar üyelerinin her yıl ödedikleri vergiler ile hasta ve yaşlı üyelerine yardım eder, dinsel törenler düzenler, okul, yol, köprü yapımına destek olurlardı. Daha sonra gelişen tüccar ve zanaatkâr loncalarında da din önemli yer tutardı. Bunların çoğunun kuruluş amacı tamamen ekonomik değildi, bunların çoğu daha çok üyelerinin toplumsal ve dinsel ihtiyaçları ile ilgileniyorlardı (Heaton, 1985: 51)

İâşe ile ilgilenen loncaların başından **naviculari** (gemiciler) ve **pistores** (fırıncılar) gelmekteydi. Loncalar VII. yüzyıla kadar kendilerine tanınan muafiyetler karşılığında devletin öngördüğü şekilde iâşeye dair yükümlülükleri yerine getirdiler. Ancak daha önce sıkı bir şekilde devletin kontrolünde olan iâşe yavaş yavaş daha esnek bir sisteme bıraktı. Değişim VII. Yüzyıl da daha belirgin bir hal aldı. Bunu en güçlü kanıtı gemiciler teşkilatına sonraki yıllarda rastlanmamaktadır (Turnator, 2003: 6-9)

Bir dernek bütün üyelerden meydana gelen Pleps ya da Popullus olarak adlandırılan bir genel kurul ile kural olarak her üyenin hatta kölelerinde getirildiği, idareciler, danışmanlar ordusundan oluşmaktaydı. Bu dernekler bizdeki Ahilik teşkilatına karşılık gelmekteydi. Nasıl bunların başında bir **Questor** yani idarecisi varsa bizdeki ahi birliklerinin başında da Ahi şeyhi adında bir idareci vardır. Dernekler Decurra (On kişilik Gurup) ve Centrurra (Yüz kişilik Gurup)lara bölünebilir. Her birinin başına Decuriones ve Centuriones getirilirdi. İdareciler derneği dışarıya karşı temsil eder, genel kurulu toplantı-

ya çağırır ve onu yönetirdi. Burada yapılan Leges (Tüzük) düzenlenir ve alınan decretum (karar)ları yürütürdü (Küçük, 2005: 122-12).

Bizans'ın dış ticaretinin en gelişmiş olduğu IX. yüzyıla kadar başkentin sanayisi tam anlamı ile loncalara bölünmüş, devletin kendi ekonomisini daha kolay denetlemesini sağlamak ve bu nedenle ekmek, balık, ya da et gibi temel gıda maddeleri ile ilgili loncalar daha büyük bir özenle örgütleniyordu. Her sanayi kolunda lonca, çalışma koşullarını ve ücretlerini, satış fiyatlarını ve karları belirlerdi (Rice, 2002: 119).

Ahi Birlikleri ise, devlet otoritesi dışında tamamen ustalar arasındaki bir işbirliği olarak ancak çalışanların ve tüketicinin hatta toplumun ve tabiatın hakkını koruyacak bir sosyal güvenlik mekanizması şeklinde örgütlenmiştir.

Lonca yönetiminde eşit söz hakkı bulunurdu. Üyeler arası rekabet değil, dayanışma geçerliydi. Lonca üyeleri zor günlerinde birbirlerine yardım ederlerdi. Lonca üyeleri günümüzün işsizlik sigortası ya da emeklilik hakları gibi sosyal güvencelerde sağlamışlardı. Loncalarda yükselmenin önu açıktı. Çıracak bir süre (2-7 yıl) ustanın yanında çalışarak mesleği öğrendikten sonra, loncanın izniyle kendi işyerini kurar, kuracak parasal gücü olmayanlar kalfa olur ve ustanın yanında ücret karşılığı çalışırdı. Çıracılığa dair kesin bir yönetmelik yoktu. Her lonca kendi başkanını seçerdi ve bu seçimin vali tarafından onaylanması gerekirdi (Rice, 2002: 119, Runciman, 1987: 159-160).

Ahilik yönetiminde ise; insanları hem ahlaken hem de mesleki yönden eğiterek üretici ve topluma yararlı bir duruma getirmek; inancılı, ahlaklı, bilinçli ve üretici bir toplum oluşturmak, insanlar arasında karşılıklı anlayış, güven ve rıza duygularıyla işbölümü ve işbirliği kurarak toplumda sosyal ve ekonomik dengeyi sağlamaktır. Ahiler, rekabeti çok iyi biliyorlardı. Ama rekabeti müşteri çalmak için hileli yollara başvurarak değil, daha iyi ve daha kaliteli mal üretmek yapıyorlardı. Ahilik; daha fazla kazanmak, spekülasyon ve rekabet yapmak yerine karşılıklı yardım ve sosyal dayanışma esaslarına bağlı kalmayı tercih etmiştir (Büyükepeççi -Erbaşı, 2010: 790).

Loncalar, Bizans devletinin sıkı denetim ve gözetimi altında çalışırdı. Herhangi bir loncaya üye olabilmek için imparator ya da imparatorun görevlendirmiş olduğu kişilerden birinin onayını almak gerekirdi. Loncalara giren bir daha ayrılmamaktaydı. 21 ana lonca vardı, aynı kişi iki ayrı loncaya üye olamazdı. Oğul genellikle babasını izlerdi. Loncanın üyesi sadece kendi ticaretini yapabiliirdi. Aracı yoktu. Her üretici malını doğrudan tüketiciye satardı. Her lonca ticaretini şehrin o işe ayrılmış bölümünde yapardı. Sadece yaş sebze satıcılarının şehrin her yerinde dükkânları olmasına izin verilirdi. Bedava olarak halka sunulan bazı hizmetlerin de loncaları vardı, polis hizmeti gibi (Lafı, 2017: 198).

Ahi Birliklerinde ise, doğrudan bir devlet denetimi yoktur. Kuruluş yıllarında devlet Ahi birliklerinin yönetimine karışmamıştır. Teşkilata girmeyi arzu eden genç, bir aslı azaya müracaat eder. Kabulden önce çırac (tâlîp), aza (matlûp) tarafından uzun bir süre tetkik ve takibe tabi tutulur. En ufak bir şüphede dahi talip, üye olarak kabul edilmezdi. Özellikle eşrafın çocukları çok sıkı bir denetimden geçirilirdi. Talibin ahlak ve terbiyesi hakkında yapılan incelemeler olumlu olursa, durum zavîyede görüşülür, uygun bulunursa bir törenle söz konusu kişi üyeliğe kabul edilirdi (Ekinci, 1990: 25).

Daha sonraki dönemlerde ise, birlik yönetimine seçilen bazı görevlilerin görevlerine hükümet yetkililerinin onayından sonra başlaması prensibi getirilerek dolaylı bir denetim sağlanmıştır. Ahi birliklerine üyelik serbesttir. Üyelğe kabul işlemleri, teşkilat yetkililerince yapılır ve devlet buna müdahale etmezdi. Ahi zaviyelerinde “Dâhililer” ve “Hariciler” olmak üzere iki çeşit üye bulunmaktadır. Yamaklar, çıraqlar, kalfalar ve ustalar zaviyenin dâhili üyelerini oluştururken, emekliler, güçsüzler, sakatlar ve hastalar zaviyenin harici üyelerini oluşturmaktaydı. Bu harici üyeler, zaviyenin devam eden üyesiye herhangi bir sebeple bilfiil çalışmayacak duruma gelen kimselerdir (Özköse, 2011: 5-19).

Ahilikte ceza, esnafın kaidelere uyması için bir araç olarak düşünülmüş, çok ağır suçlar dışında aşağılayıcı cezalardan kaçınılmıştır. Bu anlayışa uygun olarak, verilecek cezaların yıkıcı ve aşağılayıcı değil, daha çok barıştıracı ve eğitici olmasına dikkat edilirdi (Ekinci, 1990, 25).

Lonca yasasının herhangi bir biçimde ihlali, para cezası, mutilasyon (bir organın kesilmesi) ya da loncadan çıkarmakla cezalandırılırdı. Loncadan çıkarılmak kişinin sürekli işsiz kalacağı anlamına gelmiyordu. Yeni bir işe girip yaşamını kazanmasına izin veriliyordu (Rice, 2002, 123). Bizans loncaları tarafından üyelerin uyması için konulacak kaideler, siyasi otorite tarafından tespit edilirdi. Ahi Birliklerinde ise, bu kaideler Ahilik kaidelerinden çıkartılarak teşkilat yöneticilerince konurdu.

Bizans'ta esnaflık genelde erkeklerin yaptığı bir iş olmasına rağmen Paleologoslar döneminde (1261-1461). İstanbul da kadın esnaf sayısı önemli ölçüde artmıştır. XIV. yüzyılda Konstantinopol'ü ziyaret eden İbn Batuta, çarşı ve pazarların kadın esnaflarla dolu olduğundan bahseder. Bizans döneminde esnaflık yapan kadınlar genelde yiyecek-içecek ticareti ve dokumacılıkla uğraşırlardı (Aktaş, 2010: 21).

İbn Battûta'nın verdiği bilgiler, Ö. L. Barkan'ın araştırmaları, Danişmendnâme, Dede Korkut ve Menakıbnâme gibi eserler, Anadolu da kadınların çok önemli siyasi, askerî ve sosyal faaliyetlerde bulunduğu dair örneklerle doludur. Anadolu Bacıları iskân ve kolonizasyon faaliyetlerinde de bulunarak bu amaçla, Ahiler gibi, çeşitli zaviyeler açmışlardır. Ö.L. Barkan, Kolonizatör Türk Dervislerinde Bacıyân-ı Rûm mensubu kadınların da zaviye tesis ettiklerini ve bu suretle Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Türkleştirme ve İslamlaşma faaliyetlerine katıldıklarını belirtmiştir (Barkan, 1942: 302-303).

Bizans loncalarının kast yapısı taşımalarına ve kan grupları haline dönüşmelerinin en önemli sebebi farklı loncalar arasındaki evlilik yasağının olmasındandır. Ahi Birlikleri hiçbir zaman kan grupları haline dönüşmemiş ve böylesi birlikler içinde genellikle karşılaşılan kastlaşma eğilimine karşı çıkmıştır (Ekinci, 1990: 23-27).

Loncalar sınıflı bir toplum yapısını meydana getirecek şekilde teşkil edilmişken, Ahi Birlikleri, sınıflı bir toplum yapısına karşı çıkmış ve buna göre teşkilatlanmıştır. Ahi birliklerinde çıraqlar, bugünkü tabiriyle tam bir öğrenci muamelesi görürlerdi. Usta-çırak arasındaki münasebet, hoca talebe arasındaki münasebet gibiydi. Usta bütün gücüyle mesleğini çırağına öğretmek ve aynı zamanda onu iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olarak

yetiştirmek gayreti içindeydi. Çırağın mesleğini iyi öğrenememesinden veya kusurlu davranışlarından dolayı usta sorumluydu.(Ekinci, 1990: 23-24).

XIII. asırda Selçuklu devlet otoritesinin zayıfladığı bir dönemde şehirlerin yönetimi adeta ahîlerin eline geçmiştir. Bu zamanda ahîler, şehirlerin siyasi, idari, iktisadi, askeri yapısını koruyan ve emniyeti sağlayan yegâne kuruluşlar haline gelmiştir. Ahîlik sayesinde devletin hiçbir tesiri olmadan şehir esnafı ve halkı kendi kendisini idare ederken en küçük bir meslekî suiistimal, yolsuzluk ve geleneğe aykırı bir harekete fırsat verilmiyordu.(Turan, 1993: 21).

Ahîlik Teşkilatında eğitimin özel bir yeri vardır. Ahîlikte eğitim, gençlikten başlayıp tüm yaşamı içine alan bir devamlılığa dayanır.

Ahî eğitiminin temel amaçları şunlardır:

1. Dürüst, namuslu üretken insanlar yetiştirmek
2. Meslek ve sanat becerisi olan vatandaşlar yetiştirmek
3. Vatan savunması, otorite boşluğunun doldurulması için askeri güç kullanmak
4. Kültür ve sanat erbabı yetiştirmek.

Bu amaçlar doğrultusunda, çıraklara önce toplumun ahlak ve erdemleri öğretilirdi. Daha sonraki aşamalarda ise, meslek eğitimine geçilirdi. Meslek eğitiminde ise teoriden çok yaparak ve yaşayarak öğrenme ön plandaydı. İş eğitimi teorik ve pratik olarak “yaparak öğrenme” ve “beceri geliştirme” tekniğine dayanmaktadır (Durak-Yücel, 2010: 154).

Ahîlik, Anadolu Türküne, alın teri ile geçinme, başı dik, kendine güvenli ve minnetsiz yaşama yeteneği kazandırmış, bu ruhu onlara aşılamıştır. Atölyede, tezgâhta sanat eğitimi, ahî zaviyelerinde kültür ve genel bilgi olarak çifte bir eğitim gören Türk esnafı ve sanatkârı, hem aralarında güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma kurmuş, hem de yerli Bizans sanatkârlarıyla yarışabilecek bir sanat ve meslek yeteneğine kavuşmuş oluyordular. Aynı dönemlerde batı toplumlarındaki usta-çırak münasebetleri tamamen katı bir bencillığe ve çırağın insafsızca istismarına dayanıyordu (Ekinci, 1990: 11-12).

Ortadoğu da gerekse Avrupa da kurulan lonca örgütlenmeleri ekonomi alanında olduğu gibi sosyal hayatta da önemli rol oynamışlardır. Bu birlikler o dönem içinde organizeli, dayanışmalı ve geniş boyutlu ticaretin yapılmasına imkân sağlamışlardır.

Bizans devletlerinde borçlarından üyeleri değil, dernek sorumluydu. Bu sorumluluk, derneğin mal varlığı ile sınırlıydı. Derneğin mal varlığı üyelerden alınan aidatlarla fideicommissum yoluyla geçirilen bağışlar ve taşınmazlardan oluşurdu (Küçük, 2005: 129). Kendisine özel bir imtiyaz sağlamadıkça, hiçbir dernek miras iktisap edemezdi. Justinionus'un çıkardığı bir emirname ile yasaklı olmamaları kaydı ile dernekler, miras iktisap edebileceklerdir. Emirnamenin tam olarak tarihi belli olmamakla birlikte yaklaşık tarih M.S. 528'dir.

Dernekler bazı durumlarda kapatılırdı. Dernekler yasaklamalara aykırı faaliyetlerde bulunurlarsa ya da amaçları kamu düzenine aykırı duruma gelirse, collegium illicitum

duruma düşer ve magistralarca kapatılırdı. Dernek üye sayısı 3'ün altına düşerse de dernek sona ermiş olurdu. Dernek tüzel kişiliğinin sona ermesinin hüküm ve sonuçları hakkında, kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Böyle bir durumda, üyeler koydukları malları geri alabiliyor ya da aralarında paylaşabiliyorlardı (Küçük, 2005, 137). Bizdeki ahilikle tam benzeşme de Bizans'taki dini dernekler hemen hemen aynı görevleri yerine getirmiştir.

Bizans dış ticaretinin, daha çok lüks eşyalar ile en gelişmiş olduğu 9. Yüzyıla kadar başkentin sanayisi, loncalara bölünmüş şirketler altında örgütlenmiştir. Loncalarını en fazla ve etkili olduğu yer başkent Konstantinopolis idi. 7. Konstantinos'un *Hükümdarın Kitabı* adlı yapıtında, yalnızca başkentte en az 23 loncanın olduğu bilinmektedir (Lafli, 2017: 193).

X. yüzyılda kent örgütlenmesinin önemli bir yönünü oluşturan Lonca teşkilatı XIII. Yüzyılın sonlarında ortadan kalkmıştır. Sahte ağırlıkların kullanılması, buğday istifiçiliğinin yapılması, buğdaya kepek karıştırılması ya da çürük buğday satılması konularında imparatora şikâyetler gelmiştir (Haranis, 1981: 52-535). Siyasi otoritenin zayıflaması, ekonomik çöküntüyü de beraberinde getirdi. Bu gerilemenin ilk yansıması da Lonca teşkilatı gibi kurumlar üzerinde oldu.

Tüccarların loncalara katılmadan bireysel olarak ticaret yapacak ortama kavuşmaları da loncalara olan ilgiyi azaltan sebeplerdendir. Özellikle XVI. yüzyılın önemli gelişmesi *Coğrafi Keşifler*, tekelleşme sorunundan bıkan tüccarların kıtalararası ticarete rağbet göstermelerini sağlamıştır. Yeni kıtadan temin edilen çok çeşitli malın ticaretini yapmaya başlayan tüccarlar artık ihtiyaçlarını karşılamayan loncaların yerine, farklı türde bir birliklik, ticaret şirketleri kurmaya başlamışlardır (Çaylı, 2017: 609).

Orta Çağda büyük bir öneme sahip ve dinî unsurların çok ağır bastığı esnaf loncalarına kabul törenleri artık geleneksel törenler olmaktan öteye gidememiştir. Bunun temel nedeni, İstanbul esnafı arasında da gayrimüslim esnafın bulunmasıdır. Tamamen Müslümanlardan oluşan esnaf loncalarında bu törenler daha iyi korunmuştur; ama esas anlamlarından da çok şey kaybetmişlerdir. Artık söz konusu olan din konusunda daha iyi eğitilmiş, dini savunmak ve onun ilkelerini uygulamak üzere daha mücehhez insanların yükseltilmeleri olmayıp, daha nitelikli kalfaların yükseltilmeleri olmaktadır. Tören ise bir kabul töreninden çok bir atama töreni haline dönüşmüştür (Matran, 1990: 338-342).

Günümüzde loncalardan geriye kalan bazı yapılar bulunmaktadır. *Guildhall* olarak adlandırılan binalar loncaların yönetim merkezi olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra ticari malların muhafazası için depolar ve ambarlar inşa edilmiştir. Bu binaların yapıldıkları dönemin mimarisini en güzel şekilde yansıttıkları görüldü. Avrupa'nın birçok yerinde (Londra, Paris, Zürih, Amsterdam, Antwerp vb.) günümüze ulaşmış birçok *guildhall*'e rastlamak mümkündür (Çaylı, 2017: 609).

Sonuç olarak; Selçuklu esnaf birliği, Ahilik ilkeleriyle donatılmış olmasının yanı sıra Bizans ve Roma örnekleriyle de ortak özellikler taşır, ancak bu organizasyonlara göre çok daha bağımsızdır. Selçuklularda üretimi üstlenen esnaf organizasyonu, özerk yapıda yarı resmidir ve merkezi otoritenin bu yapı üstünde kumanda ettiğine ilişkin bir kanıtta yoktur. Din bu organizasyonu etkileyemez. Esnaf denetimini kendisi yapar ve bunda öz-

denetim ilkeleri hâkimdir. Üstelik Selçuklu dönemi Ahileri, otorite boşluğunun yaşandığı dönemlerde kentleri bir bağımsız kent devleti şeklinde yönetir. Tüketicinin korunması yine de devletin görevidir ve devlet bunu ihtisap kurumuyla yapar ki bunu bazı küçük eklemelerle Osmanlı da benimser. Selçuklularda esnaf birliğinde özgün yan, kadınların kurduğu Bacılar ya da Bacıyan-ı Rum silahlı kadın birliğidir. Selçuklu esnaf organizasyon modeline, Ortaçağda, Avrupa daki korporasyonlarında da görülmesinde, haçlı seferlerinin etkisini aramak gerekir. Yani diyebiliriz ki, teorik de benzerlikler taşımaya karşın Bizans Loncaları ve Ahi Birlikleri arasında belirgin farklar da vardı.

KAYNAKÇA

- Barkan, Ömer Lütfi (1942). “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, Kolonizatör Türk Dervişleri, ” *Vakıflar Dergisi*, S. II., s. 279-386.
- Cahen, Claude (1994). *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, İstanbul,
- Charanis, Peter (1984). *Bizans İmparatorluğunun Çöküşündeki Ekonomik Faktörler*, Çev. Melek Delilbaşı, Belleten, XLVIII/191-192, TTK, Ankara.
- Çaylı, Murat (2017). Geç Ortaçağ Avrupa’sında Tüccar Loncaları, *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, “XIII. Yüzyıla Kadar Türk Ve İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri”, 5-7 Ekim / October 2017, Kırşehir, s. 599-613.
- Çelik, Rıfat İlhan (2018). Ahi Evran Vakfı ve Vakfiyelerinin Sosyo-Kültürel Açından Değerlendirilmesi, *Vakıflar Dergisi*, S 50, Ankara, s. 9-23.
- Çelik, Rıfat İlhan (2017). “Anadolu’da Ahiliğin Doğuşunda rol Oynayan Siyasî Etkenleri, ” *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, “XIII. Yüzyıla Kadar Türk Ve İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri”, 5-7 Ekim / October 2017, Kırşehir, s. 771-781.
- Ducellier, Alain; BALORD Michel (2001). *Konstantinopolis 1054-1261*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Demirkent, Işın (2002). XII. Yüzyıla Kadar Bizans’ta “Loncalar”, *Osmanlı Öncesiyle Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri*, C. I, 9-10 Mayıs.
- Çağatay, Neşet (1989). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara.
- Durak, İbrahim; Yücel, Atilla (2010). *Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.15, S 2, s.154.
- Güllü, S (1997). *Ahi Birlikleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gülerman, Adnan; Taştekil, Sevda, (1993). *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Ankara.

- Turnator, G. Ece, (2003). "Bizans Döneminde Konstantinopolis'in İaşesi" Toplumsal Tarih Dergisi S 112, İstanbul.
- Ostrogorsky, G. (1970). *Bizans Devlet Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, TTK Yayınları, Ankara.
- Heaton, Herbert (1985). *Avrupa İktisat Tarihi I*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara.
- Küçük, Eşref, (2005). Roma Hukukunda Augustus Zamanına kadar Derneklerin Hukuki Durumu; Dr. Tezi A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lafı, Ergün (2017). Ahi Birlikleri İle Bizans Loncaları Üzerine Bir Deneme, III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, "XIII. Yüzyıla Kadar Türk Ve İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri": 5-7 Ekim / October 2017 Kırşehir.
- Ekinci, Yusuf (1990). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, M.E. B. Yayınları, İstanbul.
- Turan, Osman (1993). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Poyraz, O. (1996). "Ahi Örgütleri" I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özköse, Kadir (2011). Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XV, S 2., Sivas.
- Mantran, Robert (1990). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay- Enver Özcan, T.T.K., İstanbul.
- Döğüş, Salahattin, "Ortaçağ Anadolu'sunda Bir Kadın Teşkilatı: Bâciyân-ı Rûm", *Osmanlı Araştırmaları Vakfı*, www.osmanli.org.tr.
- Rice, Tamara Talbot (2002). *Bizans'ta Gündelik Yaşam*, Çev. Bilgi Altınok, Özne Yayınları, İstanbul.
- Runciman, Steven (1987). "Byzantine Trade and Industry", The Cambridge Economic History of Europe, ed. M. M. Postan, Vol. II, Cambridge
- Aktaş, Uğur (2010). *İstanbul 100 Esnafı*, Kültür Yayınevi, İstanbul.